

Vasile Pârvan – profilul unui savant scriitor sau poezia memoriei (II)*

Liviu Franga**

ANII DE UCENICIE. CĂUTĂRI

Performanțele literare ale apogeeului operei lui Vasile Pârvan se impun a-și regăsi originile în acei ani de ucenicie, în anii de căutări.

Antecedentele literare ale întemeietorului școlii românești moderne de arheologie și istorie antică – de la a cărui naștere, pe 28 septembrie 1882, s-au împlinit, în 2022, 140 de ani – își au, în fapt, ca punct de pornire, ultimii ani ai liceului.

Aceia, care au fost și primii pe drumul achiziționării fundamentelor formației culturale a foarte tânărului studios provenit dintr-un cătun băcăuan. Ca fundal formativ, trebuie să avem în vedere întreaga atmosferă culturală a vremii. O atmosferă străbătută nu atât de un melancolic spirit deprimant de *fin de siècle* tardiv postromantic, cât, în mod precumpănitor, de elanul unor impulsuri creatoare decisive în constituirea profilului modern al „culturii naționale” (sintagma îi aparține viitorului savant). Vorbim despre o cultură aflată, ca și națiunea română însăși, la întretăiere de veacuri, în căutarea și definirea ireductibilei sale identități.

Toate aceste elemente: anii finali ai adolescenței studioase, spiritul vremii, idealul culturii naționale l-au făcut pe ambițiosul elev din cursul superior al liceului, strălucit apoi student, să-și caute nu în altă parte decât în spațiul literar-istoric cele dintâi repere solide și decisive ale propriei educații culturale. Tocmai acești ultimi ani ai secolului al XIX-lea, 1898-1900, se vor dovedi hotărâtori în alegerea drumului intelectual al viitorului cărturar și profesor, și tocmai acești ani de

început absolut în spațiul creației științifice sunt cei mai responsabili, în exclusivitate, de uriașele izbânzi care nu vor întârzia, în mai puțin de două decenii, să apară, legând, în spațiul cultural românesc, numele lui Vasile Pârvan de cea mai înaltă calitate a cunoașterii istorice și a reflecției asupra sensului Istoriei pe care Europa modernă a cunoscut-o.¹

Evidențiem, așadar, în cele ce urmează, esența pur literară a scriiturii pârvaniene, în consonanță cu o viziune asupra existenței umane, dar și naturale, în Istorie – implicit, asupra faptului istoric –, viziune care descinde dintr-un tipar identificabil cu ceea ce am numit, printr-o sintagmă generică, modelul clasic antic: un dublu model-sursă, vechi grecesc și latino-roman în simbioză. Exemplele noastre se restrâng, aici, la volumul – unicat în creația autorului – al *Memorialelor* (rezervând *Getica* unei investigații separate), iar, în interiorul lor, la acele pasaje pe care le putem considera emblematice prin literaturitatea lor. Analiza va fi precedată de o sumară anchetă asupra semnificațiilor titlului operei, dar și ale titlului textului de unde am extras pasajul respectiv. În această secțiune a studiului nostru, ne-am propus să subliniem ideea, pe care o considerăm modesta noastră contribuție personală, că reușita excepțională, din punct de vedere strict literar (cu implicațiile culturale consecutive), a operelor deplinei maturități (*Memoriale* și *Getica* în primul rând) își găsește temeiul, nu mai puțin resortul intim, în anii de pasionată căutare a unei aparent indicibile chemări.

Elev al liceului „Gheorghe Roșca-Codreanu” din Bârlad, cel mai mare (și singurul) fiu al

*Conferință susținută în cadrul ciclului de conferințe „Ora de știință” (28 noiembrie 2023, Aula Academiei Române)

**Prof. dr. habil. em., Universitatea din București

învățătorului Andrei Pârvan și al soției sale Aristița, născută Chiriac², Vasile Pârvan s-a înscris la secția clasică a liceului, pe care o va absolvi în anul 1900.³ Familiarizat cu limbile antice fundamentale ale surselor istorice, liceanul se va îndrepta fără ezitare spre „armătura /.../ istorică”⁴ a studiilor sale. Astfel încât, pe când se afla în ultimii doi ani ai cursului superior (așadar, în 1899 și în 1900), înscriindu-se de fiecare dată la concursul de istorie al societății cultural-literare *Tinerimea Română*, va obține succesiv premiul cel mare pentru istorie, lucrările sale fiind apreciate elogios și pentru calitatea lor literară, pentru desfășurarea compozițională a analizei și, nu mai puțin, pentru finețea stilistică a redactării.

Aceste calități nu sunt deloc fără legătură cu opțiunile înseși ale tânărului remarcabil de studios, în materie de literatură, de cultură literară în general. Putem reconstitui aceste opțiuni indirect, pe baza corespondenței studentului și, apoi, doctorandului Vasile Pârvan, bursier al Universității din București, între anii 1905 și 1908, la universitățile din Jena, Berlin și Breslau, în Germania (extinsă) antebelică.⁷ Destinatarile intensului său efort epistolar sunt, în această perioadă, cele trei surori mai mici – Elvira, Profira și Eugenia –, cărora, chiar și de la mare distanță⁸, le va oferi o solidă și sistematică îndrumare.⁹ Din recomandările pentru lectură adresate surorilor deducem preferințele înseși ale fratelui mai mare, care își dezvăluie, astfel, fie și în mod involuntar și indirect, gustul pentru cartea literară, dar și cel în materie de muzică și arte vizuale, înclinații care i-au marcat decisiv anii liceului, câtă vreme ele se regăsesc, ca atare, în anii de maturitate științifică ai viitorului savant.

Astfel, doctorandul le recomandă surorilor-eleve ceea ce el însuși, nu cu mulți ani în urmă, îndrăgise pasionat: povestirile lui Turghe-niev, nuvelele, schițele și romanele altor scriitori diverși, proveniți din zone culturale variate și cu atât mai pregnant formative, precum Charles Dickens, William Thackeray, Anatole France, Alphonse Daudet, Ernest Renan, Émile Zola, Lev Tolstoi și Feodor Dostoievski. Poezia îl atrage în mod cu totul particular, câtă vreme le scrie surorilor, la un moment dat: „Ceea ce-i vrednic de gustat în viață e altceva decât zbuciumările în căutarea norocului. *Extragerea poeziei (s.n.)* din

ceea ce te înconjoară: natura însuflețită sau neînsuflețită.”¹⁰ Aserțiunea explică pe de o parte fascinația pentru poeticul ilustrat de poezia însăși, preponderent romantică (Carducci, Fogazzaro, Cesareo, D’Annunzio, Shelley, Tennyson) – în contrast cu accentuat modernistii, simbolisti și nu numai, Verlaine, Moréas, Baudelaire ș. a. –, pe de alta atracția pentru artele propriu-zis non-literare, dar complex poetice, precum pictura unui Leonardo da Vinci sau muzica unor Beethoven, Wagner, Liszt, așadar atracția – mărturisită epistolar de Pârvan – pentru poeticul artistic extraliterar.¹¹

Anii primului deceniu al secolului al XX-lea i-au deschis, prin urmare, unui tânăr, dotat cu cele mai performante capacități intelectuale posibile pentru acea epocă, perspectiva unei complexe, multiple percepții literar-culturale a sensului Istoriei. Scrierea acesteia se va vădi pentru Pârvan nu doar un înalt exercițiu de specializare științifică, nu o „disciplină ca oricare alta, ci un mod de existență”.¹² La configurarea unei astfel de perspective asupra Istoriei, ca și asupra științei istoriei, a contribuit, fără doar și poate, în mod fundamental experiența literară dobândită de viitorul savant, arheolog și istoric, mai puțin în școala propriu-zisă, cât în afara ei, până departe, spre capătul vieții. Dovedim acest lucru cu seria de foiletoane (deschise în anul 1903, dar accelerat elaborate în 1904 și 1905), pe care Pârvan le publică în periodicul *Voința națională*.¹³ Intitulate *Schițe din viața socială germană*, aceste texte apărute în foileton atestă excelente calități literare: abilități narative și descriptive, spirit de observație și virtuozități stilistice, respectiv compoziționale, expresivitate satirică, luciditate și ironie.¹⁴ Am putea zice că istoricul s-a ascuns undeva în spatele unui scriitor cu puternică vână realistă. Să adăugăm, tot ca o dovadă a componentei funciarmente literar-culturale a formării viziunii viitorului arheolog și istoric, faptul – dovedit de asemenea prin propria sa corespondență – că, în toată această perioadă, până la întoarcerea definitivă de la studii în țară (petrecută în anul 1909), Pârvan a încercat și să scrie alte texte propriu-zis beletristice, și să cânte la pian¹⁵, insuccesul oscilant, în ambele direcții, provocându-i temporare îndoieli, dileme și întrebări, lămurite, destul de curând, prin decantarea irevocabilă a multiplelor opțiuni.¹⁶

În sfârșit, aducem în sprijin și textul conferinței despre *Unire*, susținute, pe 24 ianuarie 1906, la Berlin, în cadrul *Societății Academice* a studenților români de acolo.¹⁷ Textul, publicat în același an și în mod cu totul semnificativ la Budapesta, în revista românească *Luceafărul*¹⁸, atestă calități pur literare inedite ale tânărului orator: „Tonul conferențiarului, acum ca și în alte dăți, e grav și oracular, cu izbucniri mânioase și profeții sumbre, peste care entuziasmul său știe totuși să treacă pentru a face loc unui realism reconfortant.”¹⁹ Așa cum remarcabil observa cel mai valoros exeget pârvanian, Alexandru Zub, spiritul și litera textului conferinței, ca și ale altor texte din aceeași perioadă, prefigurează excepționala calitate literară a scriiturii autorului din anii, ulteriori, ai celei mai depline maturități.²⁰

Referințe bibliografice

1. Condurachi, 1957: Emil Condurachi, *Vasile Pârvan (1882-1927)*, în colecția *Biblioteca Academiei Republicii Populare Române. Seria de bio-bibliografii*. 10. Studiu introductiv de acad. Prof. Emil Condurachi. Editura Academiei Populare Române.
2. Zub, 1974: Alexandru Zub, *Vasile Pârvan. Efigia cărturarului*. Iași, Editura Junimea.
3. Zub, 1981: Alexandru Zub, *Introducere. Vasile Pârvan și epoca sa*, în volumul *Vasile Pârvan, Scrieri*. Text stabilit, studiu introductiv și note de Alexandru Zub. București, Editura Științifică și Enciclopedică, pp. 11-46.
4. Zub, 1973: Alexandru Zub, *Vasile Pârvan, Corespondență și acte*. Ediție îngrijită de Alexandru Zub. București, Editura Științifică.

Note

- 1 “/.../ setea lui de a cunoaște a depășit, în fond, limitele pe care el singur le punea cunoașterii istorice;” (Emil Condurachi, 1957: 45). A se vedea și Zub, 1974: 20-22; Zub, 1981: 14.
- 2 Zub, 1974: 16-18; Zub, 1981: 12. Mama lui Vasile era vara primară a filosofului Vasile Conta (Zub, 1981: *ibid.*); coincidența prenumelor nu a fost, probabil, întâmplătoare.
- 3 Detalii *apud* Zub, 1974: 21-22.
- 4 Zub, 1981: 14.

⁵ Alte detalii *apud* Zub, 1974: 21-22 și *id.*, 1981: *ibid.* (în special notele 22 și 23). Ca o firească și chiar neașteptată consecință, proaspătul absolvent bacalaureat va fi invitat, în același an (1900), să participe ca respondent la un *Chestionar privitor la psihologia poporului român*, inițiat de *Noua revistă română*, care, atrasă deja de faima eruditului tânăr, îl include printre invitații de seamă ai anchetei. A se vedea o sumă de detalii *apud* Zub, 1974: 22-26 și *id.*, 1981: 14 (inclusiv n. 23).

⁶ Publicate integral de Zub, 1973.

⁷ Emil Condurachi, 1957: 5.

⁸ Ca doctorand în fază finală, apoi ca doctor în filosofie al Universității din Breslau, Pârvan va efectua, din Germania, călătorii de studii, în anul 1908, și în alte țări europene deosebit de importante sub raport științific și cultural (Anglia, Franța, Italia); *cf.* Condurachi, *ibid.*

⁹ Toate informațiile documentare de mai sus le-am preluat din volumele lui Zub, 1974: 85-102, 103-116, 146-150, 151-159 și 1981: 13 (împreună cu toate necesarele trimiteri la volumul de *Correspondență și acte* din 1973).

¹⁰ *Apud* Zub, 1981: 13 (cu toate trimiterile necesare). Detalii, Zub, 1973: 108-116.

¹¹ *Id.*, *ibid.*

¹² Zub, 1981: 19.

¹³ O analiză extrem de bine documentată și pertinentă a activității foarte tânărului studios bursier oferă același Zub, 1973: 43-84 (pentru colaborarea la *Voința națională*: 67-71); *id.*, 1981: 18-22.

¹⁴ „Ironia e /.../ trăsătura dominantă a acestor *schife* sociale, o ironie ce învăluie și antrenează, chiar dacă improvizatia, nota de exercițiu, se simte de-a lungul paginilor.” (Zub, 1981: 22).

¹⁵ Informație oferită de Zub, *ibidem*, pe baza corespondenței (*cf.* n. 6).

¹⁶ „Feriți cei ce se îndoiesc – exclamă aproape premonitiv, de fapt auto-premonitiv, la un moment dat, epistolograf – căci aceia vor afla adevărul!” (Zub, 1981: 22-23)

¹⁷ Detalii documentare *apud* Zub, 1981: 23.

¹⁸ Nr. V (1906), pp. 52-58, 84-90 (și în extras, 37 p.): informații preluate de la Condurachi, 1957: 55; *cf.* și Zub, *ibid.*

¹⁹ Zub, 1981: 25.

²⁰ „În ceea ce privește forma, textul despre *Unire* anunță deja proza poetică de mai târziu.” (Zub, 1981: 26) „Scrișul său din *Neamul românesc* și din alte publicații e un apel cutremurător la asanarea și dinamizarea vieții poporului /.../, un strigăt de alarmă în ajunul marilor evenimente ce se anunțau.” (*id.*, *ibid.*: 30)